

★
**Okuyucularımızla
Konuşma**
★

Dördüncü cildimizin ikmalî münasebetiyle okuyucularımızın tebrikleri devam etmektedir. Mikdarı büyük bir yekûn tutan bu iltifatlara, mâalesef ayrı

ayrı cevap vermek mümkün olmadığından biz burada tekrar tekrar şükran ve minnettarlığımızı arz ederiz.

Dikkat ve ihtimamlı çalışmamızın mükâfatını böylece bol bol almakla mesut ve bahtiyarız.

Hele yeni ilâvemiz "Peygamberler Tarihi" ile eskidenberi devam etmekte bulunan "Tarih Lûgati" ilâvemizin büyük bir boşluğu doldurduğu hakkındaki notlar, bunların ikmalinde yapmayı düşündüğümüz diğer bu kabil lüzumlu mevzular için bizi şevka getirmektedir.

Bir üzüntümüz: Birinci ve ikinci ciltlerimizden tam koleksiyon kalmadığını defalarca ilân ettik ve ediyoruz. Buna rağmen pek çok kişiler eksikleri için gene de bize müracaat etmektedirler.

Okuyucuların arzularını yerine getirememek bizi ciddi şekilde üzmetmiştir; fakat eksiklerin tekrar basılması mümkün değildir.

Mecmuamıza gösterilen rağbet dolayısıyla elde fazla nüsha kalmamakta ve kira vaziyetlerinden de büyük ambarlar temin edemediğimizden, fazla bastırıp büyük bir stok saklıyamamaktayız.

Bu gidişle üçüncü ve dördüncü cilt nüshaları da kalmıyacağından, koleksiyon yapan okuyucularımızı mecmualarını günü gününe almalarını veya abone olmalarını tavsiye-den başka elimizden bir şey gelmemektedir.

Resimli Tarih Mecmuası

★
**Orijinal yazı ve resimlerimiz
her hakkı mahfuzdur**
★

Sayı: 51 ★ Mart 1954 ★

Cilt 5 ★ Fiyatı 100 kr.

Her ayın başında çıkar ★ Sahibi ve umumi neşriyatı fiilen idare eden: Server H. İskit ★ İdare evi: Cağaloğlu Himayeli Etfal sokağı No. 4 ★ Posta kutusu No. 18, İstanbul ★ Telefon: 27098 ★ Fiyatı 100 kuruş, yıllık abonesi 10, altı aylık 5 liradır ★ Bu nüsha Murat Kerem dizimevinde dizilmiş ve Tan Matbaasında basılmıştır ★ Kılıçlar Kenan Kılıçhanesinin, kapak baskısı San basımevinindir

★
Dördüncü Cilt

kapak ve ciltleriyle
diğer ciltlerimiz
hakkındaki izahat
kapağımızın üçüncü
sayfasındadır

CEZAYİR'İ NASIL KAYBETTİK?

Cezayir vaktiyle Osmanlı İmparatorluğunun azep ocaklarından biri idi. Bey ve Dayılarla idare edilirdi. 1827 de bir borç meselesinden Fransız konsolosu ile münakaşa eden Dayı Hüseyin Paşa, konsolosun tahkirâmiz sözlerine tahammül edemiyerek, elindeki yelpaze ile başına vurmuştu. Ötedenberi Cezayir'i işgal için türlü plânlara hazırlanmış olan Fransızlar bu hâdiseyi fırsat bilerek derhal harekete geçmişlerdi.

Yazan : Be-Se

Cezayir Beylerbeyi Dayı Hüseyin Paşa, 1818 de Ali Paşa'nın vefatı üzerine onun yerine dayılığa seçilmiş ve memuriyeti aynı milâdi yıla raslıyan hicri 1233 senesi Cemaziyel-evveli'nin ilk günlerinde sadır olan İkinci Mahmud'un bir fermanı ile tasdik olmuştur.

Selefî Ali Paşa, istibdada mail, icraatında sert ve haşin bir adamdı. Netekim bâzi uygunsuz hallerini ıslaha teşebbüs ettikleri için Cezayir'de bulunan yeai-çerihlerle geçinememiş, onların ayaklanmasını kanlı bir şekilde bastırması, işvana iştirak edenlerin çoğunu öldürtmüş, diğerlerini de Cezayir'den çıkartmıştı. Böylece yeniçeriliği beylerbeyliği dahilinde daha 1818 yılında, yani İkinci Mahmud'un ilgasından sekiz sene evvel kaldırmış bulunuyordu. Kendisi de aynı yıl vebadan vefat etti. Ölürken yerine hazinedarı Hüseyin Ağa'nın geçirilmesini vasiyet etmişti.

Hüseyin Ağa, aslen Denizli'li idi. 1779 senesinde doğmuştu. Kardeşiy-

le birlikte Cezayir'e gelerek balıkçılığa başlamış, sonra yeniçeri olmuş, zamanla terakki edip nihayet Cezayir'de büyük bir nüfuz sahibi olan müftizade ile ahbablık kurup Ali Paşa'nın hazinedarlığına geçirilme-

sine tavassut ederse onun kızını alacağı vaa-dinde bulunmuştu. Lâkin, bu makamı elde ettikten sonra sözünde durmamış, zavalı müftizadeyi öldürtmüştü.

Ali Paşa'nın vefatından sonra dayılık kendisine teklif edildiği zaman bunu evvelâ kabul etmedi. Lâkin taraftarlarının ısrarına dayanamayıp razı oldu.

Toplar atılarak dayılığı ilân olunduğu gibi, merkezden gelen bir fermanla beylerbeylik de kendisine tevcih olundu.

Seçimle başa gelen dayılar, idarede büyük salâhiyet ve istiklâl sahibi idiler. Tunus, Trablus ve Cezayir'den mürekkebolan beylerbeylik idaresinde tamamen müstakil olduğu gibi, yabancı devletlerle diplomatik münasebetlerde bulunmak ve

Dayı Hüseyin Paşa'nın Fransız konsolosunu tahkir edisi

hattâ anlaşmalar yapmak salâhiyetini bile haizdi. Muhtariyetten ziyade müstakil bir devlete benzeyen azap ocakları, ancak ismen ve resmen imparatorluğa bağlı idiler. Helt, yeniçeri teşkilâtı ilga olunduktan sonra, bu istiklalleri büsbütün arttı.

İşte, Hüseyin Paşa, bu şartlar altında Cezayir valisi ve beylerbeyi oldu. Kendisi cahil, haşin ve inatçı bir adamdı.

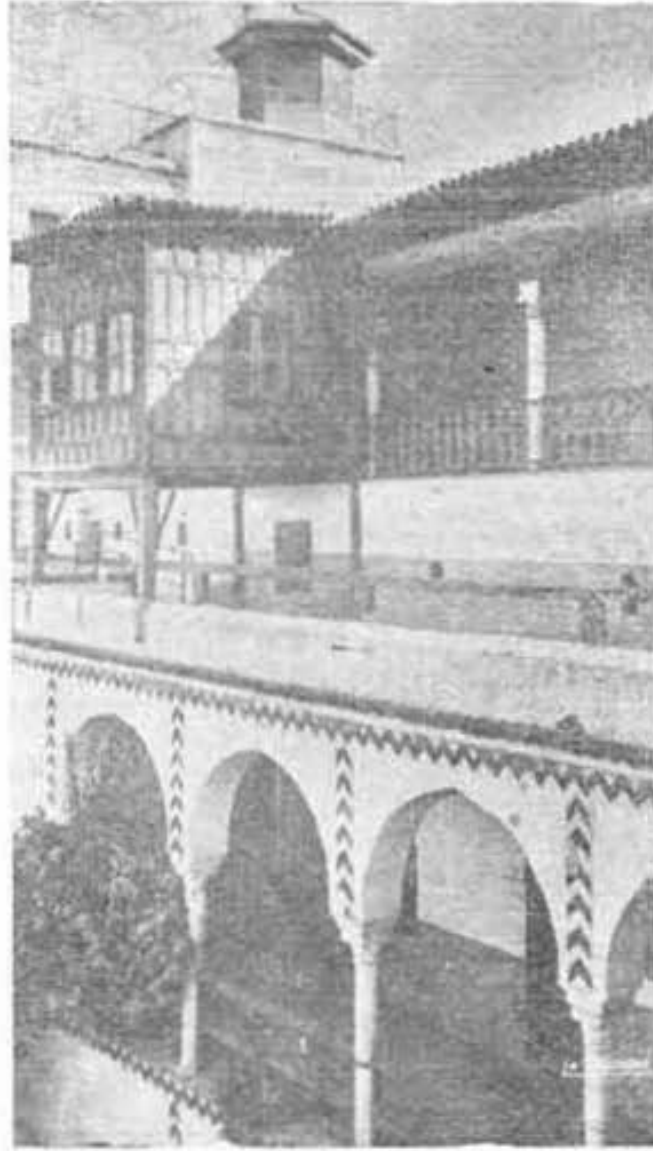
Cezayir ocağıyla en sıkı münasebetlerde bulunanlar Fransızlardı ve bu münasebet dozane idi. Fransa'ya birçok ticarî imtiyazlar tanınmış, hattâ Fransız bayrağı altında seyir eden bütün gemilere Cezayir korsanlarının taarruz etmemesi esası kabul edilmişti. Netekim Hüseyin Paşa'nın başa geçmesinden daha 25 -

30 sene evvel büyük müşküller içinde bulunan Fransa'ya yalnız Cezayir erzak vermişti. O sıralarda dayı bulunan Hasan Paşa, Fransa düşmanlarının ve bu arada bilhassa İngilizlerin bütün tazyik ve tehditlerine rağmen Cezayir pazarlarını Fransızlara açmıştı. Hattâ, Osmanlı memleketlerinden çıkması yasak olan erzakın ihracına bile müsaade etmiş, bunlar Cezayir'le harb halinde bulunan Cezayir

neviz gemileriyle taşınacağından harb halinde bulunduğu bu devletle sulh akdetmiş, halktan alınan erzak için Fransa'ya avans vermiş, aşar mahsullerini bile göndermişti.

Hasan Paşa, bununla da yetin-

miyerek Fransa hükümetine beş milyon frank borç vermiş ve karşılığında faiz bile istememişti. Bir taraftan da Fransız ordusunun erzak müteahhitliğini almış olan Bakri ve Busnaş adlı iki Yahudi tüccar Cezayir aşarından ve çiftçiden erzak temin ederek Fransa'ya vermişler, Fransızlar ise, bu erzak ile İtalya ordusuyla Osmanlı devleti aleyhine olarak Mısır seferini açan ordularının ihtiyaçlarını temin etmişlerdi. Bu suretle, Cezayir, Fransız dostluğu ve Fransa'ya yardım uğrunda metbu olarak tanıdığı devleti bile zarara sok-

Cezayir Dayısının Fransız konsolosunu tahkir ettiği saray

muştu.

Fransızlar, aldıkları erzak ve para yüzünden Cezayir ocağına on dört milyon frank borçlanmışlardı. Cezayir Dayıları yirmi beş seneden beri bu parayı talebettikleri halde alamıyorlardı. Halbuki, korsanlığın yavaş yavaş tarihe karışması ocağın varidatını azaltmış, neticede mali ve iktisadi bir buhrana yol açmıştı. Cezayir bu yüzden paraya şiddetle

muhtaçtı. Buna rağmen Fransa ile bozuşmadı ve dost kalmakta devam etti. Yalnız, Napolyon'un Mısır'a taarruzu üzerine Babıâli'nin katî emirlerine uymaya mecbur kalarak bir müddet için siyasi münasebetlerini kesti. Ocağın bu fedakârlığına karşı, Fransa son derece nankör davranıyordu. Mısır seferinin ilk zamanlarında Fransa'ya erzak vermesi, devlete ihanet demektir. Hattâ ocak bu yüzden Osmanlı devletine bir milyon yüz bin frank tutan iki yüz bin kuruşluk nakdî bir ceza vermiye bile katlanmıştı.

Kesilen siyasi münasebetler, 1801 yılında tekrar kuruldu. Bu sırada bir dostluk muahedesi'nin akdiyle eski hesapların tesviyesi Fransa tarafından taahhüldiği halde on dört milyon

franklık alacak bir türlü ödenmiyordu. 1802 yılı ağustos başlarında, Amiral Leyssegue ve General Hullen Cezayir'e gelerek döğülmüş olan bir Fransız kaptanı için tarziye istediler ve Cezayir'liler tarafından za'it olunmuş Fransa bayrağı altında seyir eden iki geminin iadesini talebettiler. Dayı ve beylerbeyi bulunan Mustafa Paşa, bu istekleri hemen yerine getirdi ve bu münasebetle o sırada birinci konsül bulunan Napolyon'a yazdığı mektupta borcun tesviyesini rica etti. Lâkin para gene verilmedi. Aradan yıllar geçti. 1819 da Fransa kıralı hesapların katî su-

rette tasfiye edilmesi için bir komisyon teşkil etti. Bu komisyon, yirmi beş yıldır sürüp giden bu ihtilâflı meseleyi bir ayda inceledi. Nihayet kıralın tâyin etmiş olduğu komiserlerle Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa tarafından seçilen memurlar arasında 28 ekim 1819 da yapılan bir anlaşma sonunda Fransa'nın borcu yarıya, yani yedi milyon franga indirildi ve uzlaşma imzalandı. Fransa hariciye nazırı 21 haziran 1820 tarihinde bu paranın ödenmesi hakkında bir kanun teklif etti. 24 temmuzda Fransa meclisi bu borca karşılık yedi milyonluk krediyi kabul etti.

Lâkin, Cezayir gene aldatılmıştı. Dayı Hüseyin Paşa'nın memurlarıyla Fransız komiserleri arasında imzalanan anlaşma-

nın 4, 5, 6 ve 7 nci maddelerine göre, 1810 yılında Cezayir konsoloshanesinden alınan paralarla, 20 ocak 1793 de ilân olunan harb sonuunda Afrika İmtiyazlı Ticaret Şirketinin zararları da bu paradan mahsubedilecekti. Cezayir'de harb dolayısıyla zarar görmüş pek çok Fransız ticaret müessesesi mevcudolduğu halde onlar kaale alınmıyarak yalnız Afrika şirketinin alacağının anlaşmaya ithal olunması şüpheyi calipti. Lâkin, anlaşmanın metninde bu cihet hukukî tâbirler ve dolambaçlı ifadelerle gizlenmişti. Dayı ise, bu alacakların pek küçük bir vekûn tuttu-

Hâdisenin vukubulduğu devirde Cezayirîlilerin bir toplantısı

ğunu zannediyor ve a'acağını on dört milyondan yedi milyona indirmeyi kabul etmek suretiyle gösterdiği tedakârlık ve iyiniyete karşı kandırılacağını asla ummuyordu. Fakat iş tamamen tersine zuhur etti. Afrika şirketinin matlubuna karşılık olarak paranın iki buçuk milyon frangı haciz olundu, geriye kalan dört buçuk milyon frank ise Yahudi Bakri ve Busnaş'a alacaklarına karşılık olarak verildi; Cezayir ise gene açıkta kaldı.

Bu tesviye suretini Dayı Hüseyin Paşa'ya izaha Konsolos Deval memur edilmmişti. Hüseyin Paşa, bu haberi alınca vaziyeti doğru kırala yazdı ve Deval'in iki Yahudi tüccarla birlik olup kendisini aldattığını, buna mukabil Bakri ve Busnaş'dan muazzam rüşvetler aldığını, bunun için artık yüzünü görmek istemediği Deval'in geri aldırılmasını, iki Yahudi tüccarın kendi adaletine teslim olunmasını ve yedi milyon frangın Cezayir'e der-

hal ödenmesini sert bir lisanla bildirdi. Hakikaten anlaşma iki hükümet arasında yapıldığından bu paranın evvelâ Cezayir hazinesine ödenmesi ve Afrika Şirketi ile iki Yahudi tüccarın Cezayirle hesaplaşması lâzımdı. Fakat hususi menfaatler bu büyük mali meselelerde birinci derecede rol oynamış ve Fransa hükümeti ihtimal ki bilmiyerek onlara âlet olmuş, neticede Cezayir'in hakkı ayaklar altına alınmıştı.

Fransa Hariciye Nazırı Dumas Cezayir konsolosuna gönderdiği bir tahriratla 28 ekim 1819 anlaşmasına göre paranın ödendiğini, yedi milyon frank Fransa hazinesinden çıkmış olduğundan başka yapılacak bir muamele bulunmadığını, Bakri'nin Fransa himayesine girmiş ve Busnaş'ın ise Livron'a gitmiş olduklarından Cezayir'e gönderilmelerine inakân bulunmadığını bildirdi. Bu sırada, Osmanlı devleti Mora isyanını bastırmakla meşguldü. Cezayir gemileri

On dokuzuncu Asırda Cezayirli muharipler

On dokuzuncu Asırda bir Cezayir süvarisi

de bu harekâta iştirak etmişlerdi. Bütün Avrupa devletlerinin Mora'lılara yardıma koşması Cezayir'lilerin duygularını ayrıca rencide etmiş ve onların Hıristiyanlara karşı büyük bir nefret duymalarına sebeb olmuştu. Fransızların Bon ve Lakal'da Cezayir topraklarına taarruzla buraları tahkime kalkışmaları Hüseyin Paşa'yı büsbütün kızdırdı. Mütecavizler şiddetle geri atıldılar. Dayı ise, Fransa kiralına yazdığı mektupların onun eline varmamasından şüphelenerek bu defa Sardanya konsolosu vasıtasıyla bir mektup gönderip dileklerini mütedil bir dille tekrarladıysa da, gene cevap alamadı. Yedi milyon frangı ödemiş olan Fransa, meseleye kapanmış göziyle bakıyordu.

Bu sırada 30 nisan 1827 (1 şevval 1243) Fransız Konsolosu Deval, şeker bayramını tebrik için paşa sarayına varmıştı. Dayı, konsolosu soğuk bir şekilde karşıladı; lâkin öbürü böyle muamelelere alışık olduğundan işi pişkinliğe vurarak aldırmadı. Hattâ, bu mülâkattan istifade ederek Cezayir'liler tarafından yakalanmış olan papa hükümetine ait bir geminin iadesini istedi.

Hüseyin Paşa, fena halde hiddetlendi. Bon ve Lakal'e Fransızlar tarafından taarruz edildiğini, kendisinin şahsen Yahudi entrikalarına âlet olduğunu ve Fransa kiralının mektuplarına yolladığı cevapları gizlediğini sert bir sesle söyledi. Muhavere Türkçe olarak cereyan ediyordu. Konsolos, kendisi için gelmiş hiçbir cevap bulunmadığını katî bir lisanla ifade edince Hüseyin Paşa :

— Sen Fransa'ya taallük etmiyen meseleler için beni sıkıştırıyorsun, bana aidolan maslahat hakkında tahriratıma ise hükümetin cevap vermiye ya neden tenezzül etmez!

Diye bağırdı. Deval bunun üzerine bütün divan halkı huzurunda :

— Bizim kiralımızın senin gibi

birçok paşaları vardır. Onlar da senin gibi cevap bekler. Bizim âdetimiz cevaplar nöbetle gelir. Sizin suallerinizin cevabı nöbet geidiği vakit zuhur eder, dedi ve :

— Benim efendimin senin gibi adama verecek cevabı yoktur! diye ilâve etti.

Bunun üzerine divan âzasını müthiş bir hiddet istilâ etti. Hüseyin Paşa, bütün bu gazaba tercüman olup :

— Senin kiralının benim gibi nasıl paşaları vardır?

Diyerek elindeki tavus tüyünden mamul murassa yelpaze ile konsolosun yüzüne birkaç kere vurdu. Sonradan kendisi Babiâli'ye yazdığı tahriratında bunları "darbı hafif" diye ifade etmiştir (Bu mektubun aslı Başbakanlık arşivindedir). Konsolos ise, bittabi uğradığı muameleyi protesto ederek kalkıp gitti.

Hüseyin Paşa yaptığına doğru bir hareket olmadığını biraz sonra anlıyarak maksadının Fransa'yı tahkir olmadığını, konsolosla aralarında geçen münakaşanın tamamen şifahi bir mesele olup sahip buldukları imtiyazlarına hâlel gelmeden Cezayir'de kemali emniyetle oturabileceklerini Fransa tebaasına tebliğ etti. Deval bu vaziyeti hükümetine derhal bildirmişti. Cezayir'i çoktan beri istilâyı kurmuş olan Fransa ise bu fırsatı kaçırmadı. Orada hiçbir uzlaşma imkânı kalmaması için gene dayı'nın artık yüzünü bile görmek istemediği. Deval'i meselâyı müzakereye memur ettiyse de, umduğu gibi, bu, Hüseyin Paşa'yı büsbütün kızdırmaktan başka bir işe yaramadı. Fransız donanması 11 haziranda Cezayir'e geldi ve dayı'ya Sardanya elçisi vasıtasıyla kabulü imkânsız bir ultimatum verildi. Bunda, cyaletin bütün büyüklerinin Fransa konsolosu gemisine gelerek konsolosa tarziye vermeleri, saray ve istihkâmlara Fransız bayrağı çekilerek yüzer top atılıp bu bayrağın selâmlanması, Fransa

bayrağını taşıyan gemilere sataşıl-
mayacağı gibi Cezayir'e düşman ge-
milerde bulunan Fransız mallarının
da taarruzdan masun kalması, Os-
manlı memleketlerinde cari kapitü-
lasyonların Cezayir'de de tatbik olun-
ması gibi pek ağır şartlar vardı ve
müddeti 24 saattti. Hüseyin Paşa,
gülünç bulduğu bu ultimatomu red
ederek mukabilinde Fransızların Ce-
zayir'e karşı yaptıkları haksızlıkları
döküp saydı. Kumandan bueları dia-
lemek bile istemedi ve Fransa'nın
şartları kabul edilmediğinden 12
haziranda Cezayir'e harb ilân olundu.

Vaziyeti, İstanbul'da bulunan
Fransız elçisi daha evvel Babıâli'ye
bildirmiş, ancak geçen hâdiseleri
tamamen değiştirip kendi lehlerine
çevirerek anlatmış ve Cezayir'le an-
laşmak için Mısır Valisi Mehmet Ali
Paşa'nın tavsitini rica etmişti. Meh-
met Ali Paşa'dan kuşkulananmakta
olan devlet bu teklifi reddederek ter-
sane ümerasından Tahir Paşa'yı me-
selenin halli için göndermişti. Tahir
Paşa Marsilya'ya vardığı zaman
Fransız donanması Cezayir'e hareket
etmek üzere idi; derhal teşebbüs
geçti, lâkin:

— Şimdiye kadar bu meselenin
halli için Babıâli'ye defalarca müra-
caat edilmişse de bir faydası görül-
memiştir. Fransız donanma kuman-
danı Cezayir'i istilâya katiyen me-
mur olunmuştur.

Cevabını alıp çaresiz Midilli'ye
döndü.

Tankın ilk şekli 1911 de Avusturya - Macaristan zabitlerinden Burstyn tarafından ortaya atılmıştır. Burstyn plânını 1912 yılında Harbiye Nezaretine teklif etmişse de reddolunmuştur. Bu tank plânı hakiki şeklini 1914 te İngiltere'de bulmuştur. 1916 da Somm meydan muharebesine iştirak ettirmek üzere İngiltere'den Fransa'ya getirtilmiştir ve 1917 nisanında Alman'lara karşı kullanılmıştır. Bu silâha tank adının verilmesine sebep, İngiltere'den Fransa'ya nakledildikleri zaman casuslardan saklanmak maksadiyle sandıkların üzerlerine sarnıç mânasına gelen tank kelimesinin yazılmış olmasıdır.

Böylece Cezayir, Fransa devletiyle
ve kaderi ile başbaşa kalmıştı. As-
kerin ve halkın bütün kahramanca
karşı koyuşlarına rağmen, Osmanlı
devletinin müessir bir yardımda
bulunmaması, Cezayir'de tahkikatın
ve müdafa tertibatının noksan olu-
şu, Hüseyin Paşa'nın bir harbe tam
mânasiyle hazırlıklı bulunmayışı,
kuvvetler muvazenesizliği; Fransız
harb tekniğinin ve malzemesinin üs-
tünlüğü yüzünden netice kaybedildi
ve Cezayir Fransız istilâsına uğradı.
Osmanlı devleti, bundan sonra yıllar-
ca bu ilhaki tanımamış ve diplo-
masi yoliyle hakkını müdafaaya ça-
lışmış ise de bir netice alamamıştı.
Fransa ve diğer Avrupa devletleri
Cezayir'in müstakil bir hükümet ol-
duğunu ileri sürmüşler, Fransız isti-
lâsını Osmanlı devletine bir tecavüz
olarak kabul etmek istemişlerdi. Ne-
ticede bu hâdiseden alınan ders yü-
zünden Tunus ve Trablusgarp, her
türlü tehlikeyi doğurabilen başiboş
bir idareye daha fazla terk olunma-
yıp merkeze kuvvetle bağlanarak
bিরer vilâyet haline getirilmişler, bu
sayede uzun bir zaman için elde tu-
tulabilmişlerdir. Trablusgarp ancak
1912 de kaybedildiği gibi, 1881 den
itibaren Fransa işgal ve istilasında
uğramakla beraber, Tunus İmpara-
torluğunun bir cüz'ü sayılmakta idi.
Osmanlı devleti ancak Sevr Muahe-
desiyle Tunus üzerindeki hukukun-
dan vazgeçerek Fransız himayesini
bütün neticeleriyle birlikte kabul
etti.